

uspješno potisnuti neprihvatljiv *gre(i)p(frut)*. Ako tko zna bolje rješenje, neka nam piše pa ćemo ga objaviti. A rado bismo čuli i mišljenje o predloženom rješenju.

Stjepan Babić

OCAT I(LI) KVASINA

Čitatelj I. V. dostavio je Institutu za jezik u Zagrebu kopije pisama upućenih tvornicama »Badel« u Zagrebu (Sesvete) i PIK »Neretva« u Opuzenu kojima im predlaže da naziv *ocat* zamijeni nazivom *kvasina*. Na bocama u kojima se prodaje ta tekućina stoje doduše oba naziva, ali je *ocat* na prvom mjestu i napisan većim slovima, iz čega I. V. zaključuje da se tom nazivu, a ne nazivu *kvasina*, daje prednost. On je protiv toga, i to iz ovih razloga: U Klaićevu Velikom rječniku stranih riječi (str. 932) »otkrio« je da je riječ *ocat* latinskog podrijetla (lat. acetum), a »kvasina je hrvatski naziv za ocat«. Dajući prednost izvornoj hrvatskoj (slavenskoj) riječi, logično zaključuje i predlaže da se »ocat zamijeni našim domaćim i slavenskim nazivom kvasina«. Jedan je od razloga i opravdanja za taj prijedlog »dokazivanje o bogatoj riznici riječi našega jezika«.

U načelu, čitatelj I. V. ima pravo; pohvalno je svako nastojanje za pravilnost i čistoću našega književnog jezika, posebice to vrijedi za nastojanja usmjerena na to da tuđicama ne istiskujemo iz uporabe izvorne hrvatske riječi. No i pri tom nastojanju moramo imati mjere; ne možemo iz jezika izgoniti svaku riječ koja nije izvorno, po podrijetlu, naša ako je inače dugotrajnom uporabom tako srasla u naš jezični sustav da se više i ne doživljava (i ne ovjerava) kao tuđa. Upravo je takva riječ *ocat*. Ona je dakle takva prilagođenica koju više ne možemo smatrati tuđicom. Takvih prilagođenih posuđenica ima mnogo u našem jeziku (kao i u svim jezicima svijeta), bez nekih se od njih naš jezik ne bi mogao ni zamisliti. Takve su npr. riječi: *čarape* (ili *bječve*), *dretva*, *košulja*, *sat*,

šećer, *tanjur*; pridružuje im se i jugoslavenska novčana jedinica *dinar* (lat. denarius) pa čak i stoti dio dinara *para* (ar. bara = srebro).

Istina je da uz *ocat* imamo našu izvornu istoznačnicu *kvasina*, ali treba reći i to da se ta naša, inače sasvim dobro tvorena riječ nije nametnula općoj praksi; u književnom jeziku pretežno služi kao stilaska rezerva, pokrajinski obilježena. Dvočlani se stručni nazivi kao *drveni ocat*, *vinski ocat* upotrebljavaju jedino tako, nikad s riječju *kvasina*.

Toj je riječi ometala prodor i opće prihvaćanje u književnom jeziku i osnovna riječ *kvas* s drukčijim značenjem. Uvećanica *kvasina* (*kvas* + *ina*) od riječi *kvas* i riječ *kvasina* u značenju *ocat* prave su tvorbene istozvučnice, a kako bi trebalo da različito znače, jedna je istozvučnica istisnuta iz književne uporabe istoznačnom, ali raznozvučnom riječju *ocat*. To je stvarnost našega standardnoga jezika i tu nema ni potrebe ni mogućnosti da se predlaže i prihvaća što drugo. Dobro je, međutim, znati da se pored *ocat* govori i *kvasina*, dobro je i da se ta riječ nalazi na bocama »Badelovih« i »Neretvinih« proizvoda. Riječ je *kvasina* doista u širokoj uporabi, poglavito u našim južnim, primorskim stranama; tamošnjim će potrošačima jamučno biti milo što proizvođači nisu zane-marili ni njihov naziv toga proizvoda.

Božidar Finka

SUDJELOVATI I(LI) UČESTVOVATI

Značenje koje u hrvatskom književnom jeziku pokrivaju riječi *sudjelovati* i *učestvovati* dosta je važno pa se često ostvaruju i prilike za izricanje toga značenja. Zato te riječi i druge izvedenice od istih osnova iziskuju potanje razmatranje.

1. U riječi je *sudjelovati* osnova kao u riječi *djelo*, a tvorena je od prefiksa *su-* i glagolske izvedenice *djelovati* (*su-djelovati*). Prefiks *su-* (kao i *s-*, *sa-*) postanjem je prijedlog; njime se izriče odnos bliskosti, poveza-

nosti s onim što se izriče riječju (ili samim osnovnim morfemom riječi) s kojom je spojen. Usp. ove rječničke tvorbe, različitih gramatičkih kategorija:

susjed 'onaj koji živi i stanuje uz koga, pored koga',

sunarodnjak 'onaj koji je s kime iste narodnosti',

suprotan 'koji je kome protivan',

suprotnost 'osobina onoga što je suprotno',

suparnik 'onaj koji se s kime spori',

suparništvo 'stanje u kojem se nalaze suparnici',

supostojati 'zajedno s kime ili čime postojati',

sučelice 'čelom u čelo'.

Sudjelovati dakle znači 'biti s kime prisutan u djelu', 'biti s kime u čemu ili pri čemu vezan djelatno', 'prisustvovati s kime (u) čemu' i sl. Iz toga se vidi da je glagol *sudjelovati* i postanjem i tvorbeno i značenjski čvrsto uklopljen u jezičnu sustavnost, da je na ša riječ. Isto vrijedi i za izvedenicu *sudjelovanje* 'gl. im. od *sudjelovati*', pa za izvedenice od iste osnove *sudionik* 'onaj koji s kime sudjeluje u čemu', *sudionica* 'ona koja s kime sudjeluje u čemu', *sudioništvo* 'stanje u kojem se nalaze sudionici', *sudionički* 'u vezi sa sudionicima, kao sudionici'. To vrijedi i za dalje izvedenice kao što su *sudionikov* 'koji se odnosi na sudionika', 'koji pripada sudioniku', *sudioničin* 'koji se odnosi na sudionicu', 'koji pripada sudionici'.

Kao što se vidi samo na primjeru riječi od iste polazne osnove, izvodljivost je prefiksom *su-* (kao i prefiksom *s-*, *sa-*) vrlo bujna i živa u hrvatskom književnom jeziku; navedeni primjeri također pokazuju da se taj prefiks može pridružiti raznovrsnim sufikslnim i obličnim kategorijama. Pogled na uporabu prefiksa *su-* (*s-*, *sa-*) u povijesnom životu našega jezika također pokazuje da je to vrlo stara prefikslna tvorbeno-kategorija, da je u našem jeziku prisutna u neprekinutom sljedu i da se obilato potvrđuje i u današnjoj uporabi hrvatskoga književnog standarda. Na-

vedimo samo često ponavljani primjer u naše vrijeme, tipičan osobito u športskom jeziku: *Važno je sudjelovati!*

2. Riječ *učestvovati* podrijetlom je staro-crkvenoslavenska. Odatle je preko crkvene (vjerske) knjige ušla u uporabu i u neke žive slavenske jezike i u njima se zadržala i do danas. Njezin prodor u narodne književne slavenske jezike bio je potpomognut velikim utjecajem staro-crkvenoslavenskog jezika kao prvog slavenskoga, po tome i općoslavenskoga pisanog jezika, osobito u onim slavenskim jezicima koji su čvršće i dulje stajali pod njegovim utjecajem ili koji su kasnije od drugih za osnovu svojega književnoga jezika preuzeli narodni govorni jezik. No ni tada taj opći crkvenoslavenski jezik (makar se kasnije ostvaruje u raznim narodnim redakcijama) nije prestao djelovati na narodne jezike. Tako se, između ostaloga, u pojedinim književnim slavenskim jezicima zadržala i riječ *čest* 'dio' s brojnim izvedenicama. U hrvatskom je književnom jeziku takav crkvenoslavenski prežetak u riječi *pričest* (pri-čest) s izvedenicama, pretežno i dalje ograničen na crkveno-vjerske izražajne potrebe. Ta je riječ trajno ostala nezamijenjena u našem jeziku ponajviše zbog toga što je označavala jedan od najbitnijih sadržaja u kršćanskom vjerskom shvaćanju; tradicija toga sadržaja trajno je vezala uza se i tradiciju njegova naziva. Inače su se u hrvatskom jeziku napuštale staro-crkvenoslavenske jezične osobine već od prvih početaka pismenosti (11–12. stoljeće), i to ne samo u zapisima svjetovnoga sadržaja nego i u tekstovima vjerske sadržine. To znači da je staro-crkvenoslavenski jezik na hrvatskom tlu već od prvih početaka pismenosti doživio i u crkveno-vjerskoj uporabi velike promjene, s osloncem na žive narodne govore, u prvo vrijeme najviše čakavske. Prema tome, već su se od početka iskorištavale narodne riječi i za značenje *učestvovati*, odnosno za sva značenja riječi kojima je u osnovi *čest* (osim *pričest* i riječi od nje izvedenih). Sačuvali su se samo neki tragovi osnove koja je u riječi *čest*, npr. u riječi *čestica* 'mali dio, djelić'. No takve riječi današnji govor-

nik ne raščlanjuje po postanju, prema tome ih i ne dovodi u neposrednu vezu s navedenom osnovom.

Jezična starocrkvenoslavenska tradicija djeluje, makar i oslabljeno, i dalje, znatni su i međusobni utjecaji pojedinih slavenskih jezika, što sve pridonosi da se gdjekad i u hrvatskom književnom jeziku pojave, izravni ili neizravni, prežici s osnovom riječi *čest*. Takva je i riječ *učestvovati*; od iste su osnove, nastale raznim tvorbenim postupcima, i ove riječi: *učesnik*, *učesnica*, *učesništvo* i njihove izvedenice.

3. Osvrt je na glagole *sudjelovati* i *učestvovati* s izvedenicama pokazao da su to riječi istoga temeljnoga značenja i s jednakim postupkom u sufiksaloj tvorbi izvedenica. Razlikuju se podrijetlom: *sudjelovati* je naša riječ, *učestvovati* je izravan ili neizravan starocrkvenoslavenizam; *sudjelovati* se i doživljava (i ovjerava) kao riječ našega jezika, *učestvovati* se doživljava (i ovjerava) kao primljenica.

Kad se u jezičnoj uporabi nadu dvije istoznačnice ili dva reda istoznačnica, jezik teži ili da jedne na račun drugih potisne ili da ih značenjski razgraniči. Kako u konkretnom slučaju nije postignuto značenjsko razgraničenje, sasvim je naravno što se jezični izbor odlučio za prihvatljivije rješenje: prevagnula je riječ *sudjelovati* s izvedenicama. Riječ *učestvovati* s izvedenicama ostaje u hrvatskom književnom jeziku kao stilska rezerva posebne namjene.

Božidar Finka

PROMJENLJIVE KRATICE

Prošle su godine počele raditi samoupravne interesne zajednice. S obzirom na to da su jedan od osnovnih oblika udruživanja i razmjene rada, svakodnevno u našoj praksi čujemo ili pročitamo taj naziv. Nešto zbog štednje, nešto zbog komotnosti i ovdje smo, kao što to često biva, smanjili broj jezičnih

jedinica. Tako smo dobili nove kratice: SIZ, OSIZ, USIZ, koje su se pridružile ne tako davno stvorenim kraticama: OUR, OOUR, SOUR. Gotovo da nitko i ne upotrebljava puni naziv, u govoru i pismu češće su njihove zamjene u obliku kratice. Kako smo te nove kratice prihvatili kao pravopisne kategorije?

Prije svega, što je kratica. Enciklopedijski rječnik lingvističkih naziva Rikarda Simeona (MH, Zagreb, 1969) ima pod natuknicom kratice tri osnovna značenja: 1. skraćena riječ u pismu (izostavljanjem ili sastavljanjem slova), tj. skraćeno, stegnuto pisanje riječi kojim se ona bilježi jednim ili s više slova, dok se druga izostavljaju; 2. skraćenica (u najširem smislu riječi); 3. znak skraćivanja.

Kratiti se može jedna riječ izostavljanjem pojedinih dijelova: m (metar), sl. (slično), A (amper), t. (točka), sg. (singular), dem. (deminutiv), Zgb (Zagreb). Mjesto izostavljenog dijela najčešće se stavlja točka. Izuzetak su samo neke, a među njima redovito se kratice za mjerne jedinice pišu bez točke jer su takve prihvaćene kao internacionalne oznake. Zajedničko im je svima što se čitaju kao da i nisu kratice. To su u stvari samo grafičke kratice.

Ovaj nas put zanima kako se skraćuju složeni nazivi. Kratice složenih naziva nastaju trojako. Ako se uzmu samo početna slova, dobit ćemo tzv. slovne, inicijalne kratice (SKJ, SIV, JAZU, SSSR, SFRJ, VUS). Kad se uzmu početni slogovi nastaju slogovne kratice (NAMA, NOLIT, VUTEKS). Slogovne su kratice ušle u jezični sustav kao imenice, imaju rod, broj i akcenat. Neke od tih kratice gotovo su izgubile vezu sa složenim nazivom koji zamjenjuju, npr. Binoza, Nolit, Nama. Koliko su se prihvatile kao nove riječi, vidi se i po tome što se pišu samo početnim velikim slovom. I treća bi grupa bile miješane kratice, koje nastaju uzimanjem i početnih slova i početnih slogova. To su kratice tipa TANJUG.

Da se vratimo na naš problem. Novonastale kratice SIZ, OSIZ, OUR itd. idu u inici-